

Leeftijdsherkenning bij Buizerd en Ruigpootbuizerd aan de hand van slagpenrui.

Ton Eggenhuizen en Kees Breek

Inleiding

Sinds 1991 zijn wij bezig met het vangen en ringen van roofvogels in Flevoland. Onze ervaring is dat het goed mogelijk is om buizerds op leeftijd te brengen. In dit artikel geven we aan de hand van de rui van de slagpennen aan hoe de leeftijdsbepaling kan geschieden. Verder worden ondersteunende kenmerken genoemd voor de leeftijdsbepaling.

In dit artikel gaan we uit van niet actief ruiende vogels. Een tweede uitgangspunt is dat bij niet-ruiende vogels maximaal twee veergeneraties in de vleugel en staart aanwezig zijn. Dit is echter een versimpeling van de werkelijkheid, daar een klein aantal vogels drie generaties slagpennen kan hebben (zie tekening 4). De informatie in dit artikel wordt echter voldoende geacht om ook deze vogels correct op leeftijd te brengen.

De rui als leeftijdsdiscriminant

Zoals bij veel grotere roofvogelsoorten ruien buizerds en ruigpootbuizerds de staart-, arm- en handpennen niet allemaal binnen één ruiperiode. De periode van de slagpenrui loopt ruwweg van mei tot en met september/oktober. Tijdens de trek kan de Ruigpootbuizerd de rui tijdelijk stopzetten, om na aankomst in het overwinteringsgebied nog enkele veren te wisselen. In het eerste levensjaar vliegt de vogel met de slagpennen die in het nest zijn ontstaan. In de eerste zomer (de vogel is dan één jaar oud) wordt een deel van de veren afgeworpen. In de daarop volgende jaren wordt steeds een deel van de veren verwisseld.

De kleden

In het navolgende worden zowel de Buizerd als de Ruigpootbuizerd behandeld. Het rui patroon is voor beide soorten min of meer gelijk.

Tekening 1: *Buizerd 1e winterkleed.*
Alle pennen schematisch wit.

Een vogel in eerste-winterkleed (juli – december = 1kj; januari – mei = 2kj) heeft één veergeneratie in de hand, arm en staart. Als de vleugel in het licht wordt gedraaid, is geen door slijtage ontstaan kleurverschil te zien. De breedte van de bandering van deze veren is min of meer gelijk. De eindband van de staartveren kan bij een klein deel van de vogels iets breder zijn dan de overige donkere banden op deze veren, maar zijn nimmer twee keer breder. De slijtage van de veren is doorgaans aanzienlijk, de veren zijn vaak vuil en is er minder contrast in de tekening van hand-, arm- en staartveren.

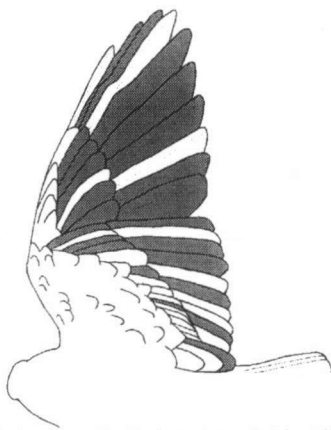
Tekening 2: *Buizerd 2^e winterkleed.* *Alle 1kj pennen wit, alle 2kj pennen grijs.*

Een vogel in tweede-winterkleed (na de rui t/m december = 2kj; januari tot rui = 3kj) heeft de binnenste handpennen, enkele armpennen en enkele tot alle staartpennen geruid. Hierdoor ontstaat in de handvleugel een zeer duidelijke tweedeling van verse veren in de binnenhand en gesleten veren in de buitenhand. Het aantal geruide handpennen kan van 2 tot 8 verlopen. Dikwijls zijn de begeleidende grote dekveren in gelijke mate verwisseld. De bovenvleugeldekveren en de rugveren vertonen in dit kleed en de vervolgekleden een min of meer bont beeld van versleten en gave veren. In de armvleugel zijn de nieuwe pennen

duidelijk langer dan de pennen van het eerste winterkleed en vertonen zij (net als de geruide handpennen) een duidelijke brede donkere eindband. Deze brede eindband is minimaal twee keer breder dan de overige banden. De duidelijke tweedeling zoals die in de handvleugel is terug te vinden, is echter niet in de arm en staart aanwezig. Terwijl de oude (juveniele) staartpennen van de Buizerd een tekening van onderling gelijke banden vertonen, is de donkere eindband van de nieuwe veren (in de meeste gevallen) duidelijk breder. In feite lijkt het erop dat de laatste lichte band tussen de twee donkere eindbanden van de juveniele veer is opgevuld. Verder is de oogkleur van belang. In de regel hebben jonge vogels een lichte iris en oude vogels een donkerbruine iris. Deze verkleuring verloopt niet bij iedere vogel even snel en kan één tot drie jaar duren. In zijn algemeenheid geldt, dat bij nestjongen de vogels met het lichtste verenkleed ook de lichtste (= grijze) iris hebben. Of deze lichte vogels ook in de volgende jaren gemiddeld een lichtere iris heb-

ben, is nog onderwerp van studie. Bij volwassen vogels zijn de onderdelen meestal fijn dwars gebandeerd, terwijl jonge vogels een lengte-streping op de buik en flanken hebben.

De tekening op de staartveren van de Ruigpootbuizerd vertoont een ander patroon: de juveniele veer heeft weliswaar een donkere eindband, maar deze is niet scherp begrensd. Bij staartveren van de tweede generatie en ouder is de eindband wel scherp begrensd.

Tekening 3: Buizerd na 2 kj. Alle 1kj pennen wit, alle 2 kj pennen grijs.

Een vogel na het tweede winterkleed (3kj en > 3kj) vertoont een rommelige afwisseling van oude en nieuwe pennen in de handvleugel. Afgezien van de slijtage

- A. Een aantal vogels met drie veergeneraties in de vleugel dan wel staart kunnen als volgt op leeftijd worden gebracht:
alle drie generaties zijn van het volwassen veertype (verschillen wat tekening betreft onderling nauwelijks):

augustus – december > 3 kj.

januari – zomerrui > 4 kj.

de oudste pennen zijn uit het juveniele kleed (duidelijk verschil met de twee versere generaties in tekening, m.n. smalle eindband vs. brede donkere eindband): augustus – december 3 kj.

januari – zomerrui 4 kj.

- B. Bij een ruiende vogel zoekt men naar kenmerken op de oudere veren. Hierbij moet het zekere voor het onzekere worden genomen. Dus bij twijfel tussen twee keuzes moet voor het meest zekere alternatief gekozen worden (bijv. bij twijfel tussen > 3 kj of > 4 kj wordt voor > 3kj gekozen).

Tekening 4: Buizerd na 2 kj met drie-generatie veren. Alle nieuwste pennen zwart, pennen uit vorig jaar grijs, pennen van 2 jaar geleden wit.

“in het voorgaande is steeds uitgegaan van twee duidelijk van elkaar = verschillende veergeneraties. In enkele ge-

vallen komt het voor dat drie verschillende veergeneraties zichtbaar lijken. Het blijft vooralsnog = onduidelijk of deze drie verschillende veertypen ook daadwerkelijk uit drie verschillende ruiperiodes stammen, of omdat bijvoorbeeld de ene veer meer slijt dan een andere veer uit de zelfde generatie. Verschil in slijtage zou bijvoorbeeld kunnen optreden door de positie van de veer (buitenste pennen t.o.v. meer bedekte binnenste pennen). Een buizerd met drie veergeneraties (zoals voorbeeld in tekening 4) zijn volgens ons tamelijk zeldzaam.”

Valkuilen

De ruikenmerken zoals die in de tabel staan moeten wel ondersteund worden met kenmerken van het verenkleed (patroon vliegveren, bandering onderdelen, iriskleur).

Met het materiaal dat wij onderzochten (enkele honderden vogels) bleken alle vogels (m.u.v. de twee volgende) met bovenstaande tabel makkelijk en goed te determineren. Paul Voskamp (in brief) stelt echter dat hij vier vogels (waarvan twee dood) heeft bekeken die vrijwel alle vliegveren binnen één seizoen ruiden. Na het ruiseizoen zouden deze vogels dus geheel nieuwe veren m.u.v. de buitenste veren kunnen hebben. Als deze vogels alleen op grond van het ruipatroon bekeken worden, zou de determinatie niet correct uitvallen. In hoeverre de voornoemde vier vogels uitzonderingen zijn, is onduidelijk.

Vogels in een slechte conditie en vogels die buiten de ruiperiode complete veren verliezen vertonen afwijkende ruipatronen. Tussen de honderden vogels die wij hebben gevangen vonden wij twee van dergelijke gevallen. Een

Buizerd met een zeer opmerkelijk ruipatroon (half november zelfs nog in actieve rui!) die met veel kunst en vliegwerk als tweede wintervogel kon worden gedetermineerd, bleek enkele weken daarvoor als asielvogel te zijn geringd. Een deel van de recente veren vertoonde duidelijke hongermaliën.

Een andere Buizerd had blijkbaar een ongelukje gehad. Een deel van de veren was afgebroken en een ander deel van de veren was vervangen. De nieuwe veren waren echter niet geheel uitgegroeid en ook bij deze veren waren hongermaliën aanwezig. Dergelijke kneusjes zijn relatief makkelijk te herkennen aan een sterk asymmetrisch patroon. Bij vogels met een normaal verenpak is de verdeling van de veergeneraties in de linker- en rechtervleugel en linker- en rechter staarthelft (nagenoeg) symmetrisch.

Een tweede valkuil ontstaat doordat niet iedere veer in gelijke mate slijt. Zo zijn de langste handpennen en de veren die in een gesloten vleugel "bovenop" liggen (bijv. de tertials)

meer aan slijtage onderhevig. Hierdoor lijken deze veren tot een oudere veergeneratie te horen. Ook kunnen binnen één veergeneratie (geringe) slijtageverschillen ontstaan. Het gaat daarbij vermoedelijk om vogels die tijdens het broedseizoen de rui tijdelijk hebben stopgezet. De veren die na deze rui-stop (moult-arrest) zijn aangemaakt, vertonen iets minder sleet dan de veren van voor de rui-stop. Het blijkt dat het bekijken van slijtage en kleurverschil vooral goed aan de basis van de veren is te onderkennen. Met enige ervaring zijn deze valkuilen makkelijk te onderkennen.

Geslachtsonderscheid bij Bui-zerd

Voor zover bekend zijn er voor buizerds geen uiterlijke kenmerken (met uitzondering van biometrie), op grond waarvan de sexe bepaald kan worden. Hoewel de sexuele dimorfie in de grootte van de vogels redelijk fors is, is tevens de overlap tussen mannetjes en vrouwtjes aanzienlijk. Alleen de extreem grote vrouwtjes en de extreem kleine mannetjes zijn te herkennen,

waarbij slechts enkele procenten in de extreme maten valt (bijv. bij adulte vogels vleugel < 375 mm = mannetje; > 410 mm = vrouwtje). Bedenk hierbij wel dat in de winter van diverse populaties buizerds in Nederland voorkomen, waarvan de vogels wellicht een andere biometrie kennen. Ook slijtage van de langste handpennen kan de vleugel aanzienlijk verkorten. Verder vragen wij ons af welk nut een dergelijke sexe-determinatie heeft. Sexe-verschillen in bijvoorbeeld overleving, trekgedrag etc. kunnen niet met dit materiaal onderzocht worden. Er wordt dan namelijk niet naar verschillen tussen mannetjes en vrouwtjes gekeken, maar naar twee atypische steekproeven uit de mannelijke en vrouwelijke "pool" (er wordt dus gekeken naar verschillen tussen extreem kleine mannetjes en extreem grote vrouwtjes). Verwacht wordt dat binnenkort gegevens beschikbaar komen uit onderzoek van Voskamp en Jansman waarmee de sexe-bepaling met een hoge mate van betrouwbaarheid kan worden uitgevoerd. Het verdient in ieder geval de voorkeur om zoveel

mogelijk maten te nemen, volgens een standaard methodiek.

Geslachtsonderscheid bij Ruigpootuizerd

Gelukkig zijn ruigpootbuizerden wel goed op sexe te determineren. Ten eerste is de overlap tussen mannetjes en vrouwtjes erg gering, dan wel afwezig. Ten tweede zijn (m.n. volwassen)

mannetjes uiterlijk verschillend van de vrouwtjes.

Volwassen mannetjes vertonen naast de donkere brede eindband op de staart één tot drie volledige smallere donkere staartbanden, terwijl volwassen vrouwtjes slechts één onregelmatige donkere reeks van vlekken naast de donkere eindband hebben. Bij eerste wintervogels is deze tekening al min of meer zichtbaar. De biometrie geeft bij die vogels duidelijk de doorslag.

Voor zowel oude als jonge ruigpootbuizerds geldt:

Vleugel < 425 mm; achternagel < 24,5 mm -> mannetje

Vleugel > 435 mm; achternagel > 24,5 mm -> vrouwtje.

Hiermee zijn (vrijwel) alle ruigpootbuizerds correct op geslacht te brengen.

Aanbeveling

Gelukkig is het steeds minder gebruikelijk dat een ringer het slechts bij het ringen en noteren van de soort laat. Het opnemen van de biometrie en de rui is ook voor buizerds aan te bevelen. Bij vogels die niet meer in de rui zijn, is het ook wenselijk aantekeningen te maken van de verschillende veergeneraties. Hierbij moeten de nieuwe verse veren aangegeven worden met code 5 en de oude veren met code 0.

Indien drie veergeneraties aanwezig zijn, stellen wij voor de jongste generatie code 5 te geven, de middelste krijg code 0 en de oudste krijgt code 00. Het verdient verder aanbeveling om het meten en wegen zoveel mogelijk onderling af te stemmen. Mensen die met regelmaat volgroeide buizerds ringen, kunnen bij ondergetekenden biometrieformulieren voor buizerds aanvragen.

Dankwoord

Hierbij zeggen wij dank aan de Ringcentrale die ons in de gelegenheid stelde de vogels te vangen en te ringen. Ook de terreineigenaren die ons toestonden op hun terreinen vogels te vangen danken wij daarvoor. Verder is dank verschuldigd aan Rob Bijlsma, Jaring Roosma en Paul Voskamp, die een eerdere versie van dit verhaal van nuttig commentaar voorzagen.

Ton Eggenhuizen, Harpstraat 71, Almere

Kees Breek, Karveel 58-66, Lelystad

Tekeningen: T. Eggenhuizen

